

UOT 811.

Röya Əliyeva

Azərbaycan Dillər Universiteti

e-mail: aliyevaroya@hotmail.com

TƏZAD VƏ OKSİMORONUN AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS DİLLİ ƏDƏBİYYATDA İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: *üslubiyyat, üslubi vasitələr, fərdi üslub, təzad, oksimoron*

Key words: *stylistics, stylistic means, individual style, antithesis, oxymoron*

Ключевые слова: *стилистика, стилистические средства, индивидуальный стиль, антитеза, оксиморон*

Üslubiyyat fonetik, leksik, frazeoloji və qrammatik vahidlərin kontekst-də qazandığı üslubi funksiyaları öyrənir, müəyyən mətndəki fikir və hisslərin ifadə edilməsi zamanı dil vasitələrinin ekspressiv xüsusiyyətlərini, mətnin oxucuya təsirində onların rolunu nəzərdən keçirir. “Üslubiyyat dilçiliyin başqa şöbələrinə nisbətən sintaksislə daha çox təmaslaşır. Bu da dil sistemindəki yarusların yüksək mərhələsi olan cümlənin daxilindəki incəliklərlə bağlıdır. Fonetik, leksik, frazeoloji, morfoloji vahidlər məhz cümlədə - mətnində üslubi incəlik yaradır, üslubiyyatın obyektinə çevrilir. Üslubiyyatı “ali sintaksis” (Belinski) adlandıranlar, görünür, bu yaxınlığı nəzərdə tutmuşlar” [2].

Bir çox alimlərin üslubiyyat haqqında müxtəlif fikirləri mövcuddur. Onlardan A.Qurbanov öz “Dil və üslub” əsərində dil və üslub məsələsinə toxunur, üslubun geniş anlayış olub, bir sıra sahələrdə: musiqidə, rəssamlıqda, heykəltaraşlıqda, memarlıqda özünü göstərdiyini qeyd etmiş və həmçinin filoloji aləmdə üslub anlayışının müxtəlif çalarlı olmasının elmi izahını vermişdir [1].

Üslublar həm ümumi, ictimai baxımdan, həm də xüsusi, fərdi baxımdan özünü göstərir. Birinci halda, yəni ümumi, ictimai məzmun daşıdıqda funksional üslublar ortaya çıxır. Funksional üslublar milli ictimai təfəkkürün müxtəlif sahələrini əhatə edir, buna görə də bir neçə növə bölünür. Funksional üslublar bütövlükdə ədəbi dili təşkil edir.

Fərdi üslub xüsusi səciyyə daşıyır və əsasən, bir görkəmli şair və ya yazıçıya aid olur. Məsələn, *Füzuli üslubu*, *Sabir üslubu*, *Cavidin üslubu*, *Şekspirin üslubu*, *Çoserin üslubu* və s. Fərdi üslub bədii üslubda daha qabarıq şəkildə özünü göstərir. Fərdi üslub ayrı-ayrı sənətkarların ümumi dünya görüşü, təfəkkürü ilə sıx bağlıdır. Ədəbi dilimizin tarixində *Nəsimi üslubu*, *Füzuli üslubu*, *Sabir üslubu*, *Cavid üslubu*, ingilis dilinin tarixində də *Şeks-*

pirin üslubu, *Çoserin üslubu* səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə daha çox məşhur olan fərdi üslublardır. Fərdi üslub bəzən bir qrup şair və ya yazıçıya da aid ola bilər. Məsələn: *Molla Nəsrəddinçilər üslubu*. Fərdi üslubu ictimai-tarixi şərait yetişdirir.

Aydındır ki, təzad və oksimoron yazıçının fərdi üslubunu fərqləndirən ən populyar bədii təsvir vasitələrindəndir. Bu kimi üslubi vasitələr istər ana dilimizdə, istərsə də ingilis dilində yazıb-yaradan yazıçı və şairlərin diqqətindən yan keçməmişdir. Əgər tarix boyu nəzər salsaq, aydın müşahidə edə bilərik ki, bu üslubi vasitələr digərləri ilə müqayisədə aparıcı mövqe tutmuşlar.

Odur ki, yazdığımız məqalədə məhz Azərbaycan və ingilis dilində yazılmış iki bədii əsərin təzad və oksimoron nöqtəyi-nəzərindən təhlilini etmişik. Məqsədimiz sözügedən üslubi vasitələrin işlənmə aktuallığını ortaya çıxartmaq və fikrimizi əsərlərdən seçdiyimiz nümunələrlə bir daha əsaslandırmaqdır.

Təhlil edəcəyimiz ilk əsər Pola Hokinsin “Qatardakı qız” kitabıdır. Bu əsər sirlərlə dolu bir detektivdir, lakin bununla belə, onu psixoloji triller də adlandırmaq olar. Burada personajlar çoxdur və hər birinin də öz sirləri və günahları var.

Əsərin baş qəhrəmanı Reyçelin xeyli ağır bir taleyi var. Onun həyatında hər şey uçuruma yuvarlanmış kimidir. Yazıçı qəhrəmanlarını yaşadıkları çətinlikləri, sıxıntıları müxtəlif üslubi vasitələrlə mükəmməl şəkildə ifadə etmişdir. Hər bir oxucu bu cümlələri oxuyarkən personajların duyduqları hissi bəlkə də olduğu kimi hiss edir və təsirlənirlər.

Romanı məqalənin tədqiqat obyektinə nöqtəyi nəzərindən təhlil edərkən bir çox oksimoronlarla qarşılaşdıq. Burada işlədilən oksimoronların və əlbəttə seçdiyimiz nümunələr, əsasən “səssizlik”, “süküt” kimi sözlərin “cingildəmək”, “pıçıldamaq” və “zəng çalmaq” kimi sözlər ilə qarşılaşdırılmasıyla bağlıdır. Həmin nümunələrə nəzər salaq:

1. *The silence stretched out, filling the space between us, the whole room; it rang in my ears, and I felt hot and uncomfortable, my mind suddenly blank.* [4, s.157]

(*Süküt bizim aramızdakı fəzanı və bütün evi dolduraraq uzandı. Səssizlik qulaqlarımda cingildəyirdi və mənim üçün isti oldu, özümü narahat hiss etdim, anidən heç bir şey xatırlamadım.*)

2. *I didn't want to hear the soundtrack, but I had to turn the volume up, anything to stop the silence ringing in my ears.* [4, s.214]

(*Mən nə dediklərini eşitmək istəməirdim, amma yenə də səsi qaldırdım ki, sükut qulaqlarımda zəng çalması kəssin.*)

3. *I scrub my skin and wash my hair and try to quieten the silent voice in my head which tells me it's an odd thing to do, less than forty-eight*

hours after your wife's body has been discovered, to ring another woman in the middle of the night. [4, s.228]

(Dərimi sürtürəm, başımı yuyuram və başımda mənə pıçıldayan sakit səsi susdurmağa cəhd edirəm.)

4. Still, the silence ringing in my ears sounded like voices, so I poured myself a glass of wine, and then another, and then I phoned Scott. [4, s.237]

(Sükut qulaqlarımda elə bərkdən cingildəyirdi ki, səslərə oxşamağa başladı və mən özümə bir bakal çərab süzdüm, sonra birini də, ondan sonra Skotta zəng etmək qərarına gəldim.)

Təqdim etdiyimiz nümunələrin hər biri romanın baş qəhrəmanı Reyçelin dilindən səslənib. Misalları nəzərdən keçirdikdə aydın görürük ki, Reyçelin uzun müddət yaşadığı sıxıntılar, şahidlik etdiyi və durmadan düşündüyü hadisələr onun beynində qəribə hislər yaşadır və qəhrəmanımızı ağır psixoloji vəziyyətə salır.

Birinci nümunə Reyçelin Skot ilə görüşü zamanı keçirdiyi hisslərin bir növ bədii və təsirli ifadəsidir, **“the silence rang in my ears” (səssizlik qulaqlarımda cingildəyirdi)**. “Səssizlik” və “cingildəmək” – bu sözlərin biri isim, digəri isə feildir. Eyni zamanda hər iki söz zidd mənaları özündə əks etdirir. Səssizliyin qulaqda cingildəməsi imkansızdır, çünki biz nitqimizdə daha çox səsin qulaqda cingildəməsi ifadəsini işlədirik. Lakin bu ifadə vəsi-təsi ilə yazıçı Reyçelin düşdüyü mühitin təsirindən keçirdiyi hissləri olduğu kimi ifadə etməyə imkan verir.

Nümunəni dilimizə ifadə edərkən də üslubi vasitə olduğumu kimi qalır. Burada “it” əvəzliyi “the silence” sözünü əvəz edir. Odur ki, “it rang” birləşməsi “the silence rang” ifadəsini özündə ehtiva edir.

İkinci nümunədə də həmçinin, **“to stop the silence ringing in my ears” (sükut qulaqlarımda zəng çalmağını kəsmək)**, təzadlı sözlərin cəm olub bir bütövü, oksimoronu yaradır. Belə ki, Reyçel bütün gün yatağından qalxmayaraq ötən gün yaşadığı qarışıq situasiyaları beynində götür qoy edir. Evdə tək olduğundan onu hərdən qara basır və kiminsə onu izlədiyini düşünür. Bir an tənha otaqdakı səssizlik onu qorxudur və otaqdakı televizorun səsinə yüksəldir ki, beynində cərəyan edən qarışıq fikirləri durdura bilsin. Müəllif burda da **“to stop the silence ringing in my ears”** oksimoronunu məharətlə işlədir. Bu nümunədə sanki iki qat ziddiyyət müşahidə edirik, “sükutun zəng çalması” və “bu sükutun kəsilməsi”.

Müəllifin istifadə etdiyi növbəti oksimoron da eyni məzmunu ifadə edir, sadəcə müəllif sinonim və antonimlərin köməkliyi ilə oksimoronlara mənə çalarlığı əlavə edir və oksimoronun gücünü artırmaq üçün müəyyən təsviri təyinlərdən də yararlanır. **“to quieten the whispering silent voice in**

my head” oksimoronu ikinci nümunə ilə eynilik təşkil edir. Belə ki, “*to stop*” yerinə bu nümunədə “*to quieten*” feilindən və “*whispering*” feli sifəti ilə “*silence*” sözünün mənası daha da qüvvətləndirilir. Yenə də müəllif Reyçelin an etibarı ilə beynində onu narahat edən sakitliyi susdurmaq üçün göstərdiyi çəhdləri bu üslubi vasitə ilə göstərir.

Əsərdən seçdiyimiz sonuncu nümunədə, ***the silence ringing in my ears sounded like voices***, daha mürəkkəb üslubi hadisəni görmüş oluruq. Belə ki, “*the silence ringing in my ears*” saf bir oksimorondur. ***The silence sounded like voices*** ikinci hissədir, daha mürəkkəb olan. Bu nümunədə cümlənin mübtədası “*silence*”-dir, xəbəri “*sounded*”-dir. Hər iki sözün mənasını araşdırdığımız zaman aydın görürük ki, ziddiyətli məna ifadə edirlər və oksimoron yaradırlar. Belə demək mümkünsə bu nümunə cümlənin iki əsas üzvləri arasındakı əks mənanı ifadə etməklə oksimoronun yaranmasına zəmin yaradır.

Dilçilikdə Qalperinin oksimoronla bağlı təsnifatı məlumdur. O, oksimoronları ifadə olunduqları nitq hissələrinə görə şərh etmişdir. Bu təsnifata nəzər salaq:

I növ ən çox rast gələn oksimoron birləşmələr növü, sifətin isimlə birləşməsidir: Adj+N – “*sweet aching*”, “*delicious agony*”, “*wolvish lamb*”, “*smileless smile*”, “*hcnourable villain*”, “*cold fire*” (“*şirin ağrı*”, “*ləzzətli əzab*”, “*canavar quzu*”, “*təbəssümsüz təbəssüm*”, “*qeyrətli canı*”, “*soyuq atəş*”).

II növ oksimoron birləşmələri *of* söz önlüyü ilə birləşən iki isim arasında aşkarlanır: N+of+N

Bu struktur növünə növbəti sözbirləşmələrini aid etmək olar: “*divinity of hell*”, “*feather of lead*” (“*cəhənnəmin ilahiliyi*”, “*qurğuşun lələyi*”).

III növ oksimoron birləşmələrə zərf və sifətin birgə istifadə olunduğu söz birləşmələri aid edilir. Deməli, III struktur növünü növbəti düstur ilə göstərmək olar: Adv.+Adj. Məsələn: “*attractively ugly*”, “*beautifully ugly*”, “*detestably cheerful*” “*cəlbedici çirkin*”, “*gözəl çirkin*”, “*iyrənc dərəcədə şən*”) sözbirləşmələrini də aid etmək olar.

IV növ oksimoron birləşmələri feil və zərfin birləşməsidir: V+Adv: *slaved joyfully* (*sevincli qul*). [3]

Ancaq burda diqqəti çəkən məqam oksimoronun cümlənin baş üzvləri arasında yaranmasıdır, mübtəda+xəbər. Vurğulamaq istərdik ki, bu cür təsnifat yenilikdir.

Bundan da əlavə bu cümlədə iki əks ideyanın antiteza yaratmasıdır, “*the silence*” və “*voices*”. Normalda biz təzadın sintaktik üslubi vasitə oldu-

ğunu bilirik. Ancaq bu da inkar edilə bilməz ki, bu nümunədə hər iki söz təzaddır, baxmayaraq ki, onlar bir cümlənin daxilində öz əksini tapıb.

Bu məqalədə tədqiq etdiyimiz növbəti əsər akademik Kamal Abdullanın “Səhvlərimizin qrammatikası” adlı hekayəsidir.

Hekayə Eyvazlının yuxusunda Koroğlunu görməsi ilə başlayır. Məhz bu hissədə yazıçı Koroğlunun əzəmətni diqqətə çatdırmaq üçün oksimorondan istifadə edir, həmin hissəyə nəzər salaq:

“... Bıqları burma, qoç Koroğlu bir cıqqılı dağın döşündə əlində tutduğu ayri misri qılıncı buludsuz, əngin göylərə tuşlayıb şəstlə durmuşdu” [5].

Bu hissədə işlədilən “cıqqılı dağ” ifadəsi oksimorondur. Dağ yerin müəyyən hündür, dik, yamaclı və zirvəli hissəsidir. “Dağ” sözünün “cıqqılı” sözü ilə yanaşı işlədilməsi yeni bir bədii oksimoronun ortaya çıxmasına zəmin yaradır. Belə ki, fikrimizcə, yazıçı burada Koroğlunun əzəmətini ön plana çəkmək üçün bu üslubi vasitəyə üstünlük verib.

Hekayədə rast gəldiyimiz növbəti oksimoron “ağıllı şeytan” birləşməsidir. Baş qəhrəman Eyvazlı “Ağıllı” və “Dəli” şeytan adlandırdığı dostları ilə tez-tez ünsiyyətdə olur. Hər şeytandan eşitdiyi sözlər ona müxtəlif fərqli hissələr yaşadır. “Ağıllı şeytan”ın dedikləri onu rahatladırırsa, “Dəli şeytan”ın dedikləri onun canına qərribə narahatlıq salırdı.

“Şeytan” dini təsəvvürlərə görə şəri təmsil edən mövhumı varlıqdır. Bu sözün “ağıllı” sözü ilə ziddiyyət təşkil etməsi aydındır. Odur ki, hekayədə baş qəhrəman Eyvazlının tez-tez ünsiyyətdə olduğu “Ağıllı şeytan” hər nə qədər onun dostu kimi göstərilərsə də bu ifadə özlüyündə oksimorondur. Çünki şeytan dediyimiz varlıq heç vaxt ağıllı ola bilməz. Həmin hissəyə nəzər salaq:

“Eyvazlının tanıdığı və ünsiyyətdə olduğu bir Ağıllı şeytan vardı. Ağıllı şeytan belə hallarda Eyvazlının qulağına onun ruhunu oxşayan həlim bir səslə pıçıldayırdı ki, azı buna görə bu nəhənglərin qədrini bilmək vacibdir. Eyvazlı Ağıllı şeytani çox gözəl başa düşürdü.

Amma Ağıllı şeytanla yanaşı bir Dəli şeytan da var idi. Dəli şeytan isə öz zəhlətökən, cır səsilə belə deyirdi: Yox, nəyə çəkib qılınc çalan bu adamlar qəhrəman-zad deyillər. Onları qəhrəman eləmək səhvdir. Koroğlu öz padşahına asi olub, dövlətçiliyə qarşı çıxıb. Ən böyük qəhrəmanlığı da, deyəsən, elə Nigarı götürüb qaçıрмаğı olub...” [5]

Bu hissəni təhlil edərkən belə başa düşürük ki, “Ağıllı şeytan” mələkdir. Eyvazlıya ancaq gərçəkləri deyir-və xeyiri təmsil edir. “Dəli şeytan” isə konkret şəri təmsil edir və “Ağıllı şeytan” ilə qarşı-qarşıya qoyulub.

Nəzərimizdən qaçmayan bir başqa məqam yazıçının iki üslubi vasitəni eyni anda işlətməsidir təzadı və oksimoronu. Beləliklə, əgər diqqət etsək gö-

rərik ki, iki abzasda göstərilən fikirlər sanki əks fikirlərin qarşılaşdırılmasıdır. Həmin məqamlar aşağıdakılardır:

Ağıllı şeytan – Dəli şeytan; ruhunu oxşayan – zəhlətökən; həlim bir səslə – cür səsilə; [5]

Aydın görünür ki, yuxarıdakı ifadələr bir-birinə zidd olan və biri digərinin mənasını qüvvətləndirmək üçün istifadə olunan antonim sözlərdir ki, bəziləri oksimoronun, bəziəri də təzad kimi üslubi vasitələrin yaranmasına səbəb olub. İşlənmə məqamından aslı olaraq onları həm təzad, həm də oksimoron kimi qiymətləndiririk. Çünki təzad ziddiyyət təşkil edən sözlərin, fikirlərin bir mürəkkəb cümlənin və ya iki abzas daxilində işlədilməsi kimi qəbul olunan sintaktik, oksimoron isə bir-birinə əks olan sözlərin yanaşı işlədilməsi ilə yaranan leksik üslubi vasitədir.

Eyni zamanda, başqa bir məqam ondan ibarətdir ki, hər iki abzasdakı ümumi ideya təzad təşkil edir. Belə ki, Ağıllı və Dəli şeytanlar Eyvazlının qulağına iki bir-birinə zidd fikirləri pıçıldaırlar. Eyni insan haqqında iki fərqli və ziddiyyətli məqamlar qarşı-qarşıya qoyulur. Bir insanın iki ziddiyyətli xüsusiyyəti aşkar formada təzahür etdirilir. Ağıllı şeytan Koroğlunun necə bir nəhəng qəhrəman olduğunu və onun kimi qəhrəmanların qədrinin bilinməsinin gərəkli olduğunu ifadə edərkən, Dəli şeytanın onun kimi qəhrəmanları asi və dövlətçiliyə qarşı çıxan biri olaraq təsvir edirdi.

Onu da vurğulamaq istərdik ki, burada işlədilən “*ağıllı şeytan*”, “*dəli şeytan*” ifadələri nəinki iki, hətta üç üslubi vəsitəni özündə birləşdirir. Belə ki, “*ağıllı*” və “*şeytan*” sözləri əks mənə ifadə etdiyi üçün oksimorondur. Həmçinin “*ağıllı*” kimi insana məxsus olan keyfiyyətin şeytanın üzərinə köçürülməsi ilə bu ifadə eyni zamanda metafordur. Bir başqa tərəfdən “*ağıllı*” və “*dəli*” sözləri antonimlik təşkil etdiyi üçün və iki fərqli cümlədə işlədildiyindən təzad yaradırlar. Odur ki, bu kimi üslubi hadisə konvergensiya adlanır. Konvergensiya hadisəsi bir nümunədə bir neçə üslubi vasitənin öz əksini tapmasına deyilir. Konvergensiya I.Arnold, V.Kuxarenko, T.Kazakova, G.Kopnina və digər dilçilər tərəfindən də araşdırılmışdır.

Bu hekayədə müəllif iki dünyanı, yuxu və real aləmi bir neçə dəfə qarşılaşdırmış və hər iki dünyada baş verən hadisələrin bir birinin əksi olduğunu təzad üslubi vasitəsi ilə məharətlə ön plana çəkmişdir. Növbəti iki parça bu məqamları özündə cəmləşdirir:

“Eyvazlı səhər yeməyini bu cür pərakəndə düşüncələr içində bitirdi. Əlində tutub ora-bura tərپətdiyi fincanın divarlarında özünə yer eləmiş ayri-üyrü qara qəhvə zolaqları pozuq olsa da, səslə bir xəttə dönüb qulağına onu həyəcanlandıran belə sözlər pıçıldaırdı: “Təəssüf ki (bir başqa dünyada: nə xoş ki), yuxuda olanlar həyatda baş vermir, həyatda yuxudakının əksi

baş verir. Koroğlunu isə, ey Eyvazlı, sən çox da ürəyinə salma. Koroğlu hələ sənə sübut edəcək ki, o, həqiqətən, qəhrəmandır. Bu günün axşamı önəmli bir hadisə baş verəcək və bu hadisə sənin həyatını dəyişəcək. Sən o hadisə ilə təkbətək, üzbəüz qalmalısan. Buna hazır ol”.

“Eləcə də ürəyi əsə-əsə atın yanından əlini onun belinə ehmalca sürtərək (bir başqa dünyada şappıltıyla vuraraq) keçib evin qapısına toxunmazdan əvvəl başını qaldırdı, ikinci mərtəbədəki həmişəqaranlıq pəncərəyə nəzər saldı. Bu, qonaq otağının pəncərəsi idi və qonaq otağına ayda-ildə bir dəfə girən olmazdı. Eyvazlı bu gün də qonaq gözləmirdi. Pəncərədən işıq gəlməməli idi... Pəncərədən işıq gəlirdi.”” [5]

Hər iki parçada aydın müşahidə edirik ki, bir dünya ilə başqa bir dünya arasındakı fərqlər antonim sözlərin ifadə etdikləri təzadlı məna ilə qarşılaşdırılmışdır: *təəssüf ki- nə xoş ki; yuxuda- həyatda; ehmalca sürtərək- şappıltıyla vuraraq; işıq gəlməməli idi- işıq gəlirdi.*

Antitezanın işlədildiyi növbəti nümunəyə nəzər salaq:

“Günəşli bir gün idi. Küçə boyu irili-balacalı evlər gah bir-birinə tərəf əyilib bir-birinin içində əriyir, gah da qəddi-qamətlərini düzəldir, tovuz quşları kimi cıvıldaşırdı.” [5]

Bu nümunədə də antonim sözlər vasitəsi ilə təzad özünü göstərir: *irili-balacalı, bir-birinə tərəf əyilmək-qəddi-qamətini düzəltmək, ərimək-cıvıldaşmaq.*

Burada yazıçının əsas məqsədi Eyvazlının günün günorta çağı küçə ilə gedərkən, kölgəsiz küçələrdə qızmar günəşin altında gəzməyin insanda yaratdığı təəssüratı göstərmək idi. Bu məqsədə nail olmaq üçün yazıçı təzadla üstünlük vermişdir. Çünki əks mənalı sözlər ilə reallığı təsvir etmək daha təsirlidir və oxucunu diqqətini çəkmək üçün mükəmməl vasitədir.

Hekayədə növbəti oksimoron *“Allahın bəlası”* ifadəsidir. *“Allahın bəlası”* kimi adlandırılan şəxs hekayənin digər personajı olan şair idi. Eyvazlının dili ilə desək, o, şeirləri özündən, özü şeirlərindən bətar, son dərəcə idbar və özündən müştəbeh bir şairdir.

“Allahın bəlası düşdü yadına.” [5]

Bu ifadənin ona görə oksimoron olduğunu iddia edirik ki, Allah müsbət keyfiyyətləri özündə cəm edən, bütün kainatın yeganə yaradıcısıdır. Yəni bu söz ifadə etdiyi mənaya görə müsbət xarakter daşıyır. Ancaq onunla birgə işlədilmiş *“bəla”* sözü isə mənfi mənada işlədilir, yəni zidd sözlər birləşib və bir bütövü ifadə edir. Bu ifadə şairin necə bir xarakterə malik olduğunu üzə çıxarır.

Eyvazlı bu şairi vampir adlandırırdı. Onun bütün davranışları Eyvazlı üçün mənfi xarakter daşıyırdı. Yazıçı bu məqamı növbəti oksimoron ilə daha parlaq ifadə etmişdir:

“Adam bu dəfə öz idbar təbəssümünü heç gizlətməyə də çalışmadı, əmin oldu ki, onun təbəssümü Eyvazlının “yeddi qatından keçdi”, yalnız bundan sonra ayaqlarının hansınisa hansınisa üstündən götürüb (Eyvazlının bir diqqəti onun ayaqlarında qalmışdı, amma ayaqlar bir-birinə meynə tingləri kimi qaynayıb qarışdığından bunu dəqiq ayırd edə bilmədi) haracan gəldi, deyəsən, lap elə otağın ortasınacan uzatdı. Kresloda şirin-şirin qurcuxub yerini uzun bir söhbət üçün rahladı. Eyvazlı seytnota (çaşqın bir hala) düşdü” [5].

“İdbar təbəssüm” bir-birinə əks olan “idbar” və “təbəssüm” sözlərindən ibarət olan oksimorondur. Buna bənzər bir başqa oksimoron aşağıdakıdır:

“Eyvazlının dodaqlarına acı bir təbəssüm qondu” [5].

Bu nümunələrdəki “idbar” və “acı” sözləri “təbəssüm” sözü ilə əks mənə ifadə edir. Belə ki, “idbar” “çirkin, kifir, eybəcər” mənalarını bildirir. “Acı” sözü də “xoşagəlməz” mənasında işlədilir. Bu sözləri “təbəssüm” sözü ilə eyni kontekstdə işlədilməsi təsvir olunan şəxsin sahib olduğu mənfi keyfiyyətlərin üzə çıxarılması üçündür.

Beləliklə, akademik Kamal Abdullanın müəllifi olduğu “Səhvərimizin qrammatikası” hekayəsi öz üslubi çalarları ilə oxucunun diqqətini çəkən, eyni zamanda biz gənc tədqiqatçıların üzərində araşdırma aparması üçün maraqlı materialdır. Apardığımız tədqiqat bir daha sübut etdi ki, hər müəllifin üslubi vasitələrdən istifadəsi fərdi xarakter daşıyır və hər üslubi vasitə oxucuya reallığı çatdırmaq üçün özünəməxsus rol oynayır.

Onu da vurğulamaq istərdik ki, bu məqalədə ön plana çəkmək istədiyimiz oksimoron kimi işlədilməsi böyük məharət tələb edən üslubi vasitəni Azərbaycan bədii ədəbiyyatında da rast gəlmək olar. Təzad və oksimoron tək ingilisdilli müəlliflərin istifadə etdiyi üslubi vasitə deyil.

Nəhayət, hər iki dildən seçdiyimiz bədii əsərin müəllifləri təzad və oksimoron kimi həm mürəkkəb, həm də maraqlı üslubi vasitələri böyük məharətlə istifadə etmişdir. Nümunələrin təhlili zamanı biri-birindən fərqli və eyni zamanda müxtəlif təzad və oksimoronları nəzərdən keçirdik. Tədqiqat zamanı oksimoronun məlum təsnifatlarından fərqlənən bir strukturu da məlumumuz oldu. Bu cür strukturların ortaya çıxması tədqiq etdiyimiz üslubi vasitələrin aktuallığını vurğulayır. Bu da yeni təsnifatların araşdırılmasına və onların şərh olunmasına böyük ehtiyac olduğuna diqqət çəkir. Bu kimi araşdırmalar elmi yenlikdir. Əlavə olaraq, onu da qeyd etmək istərdik ki, hər iki üslubi vasitə istər ana dilimizdə, istərsə də ingilis dillində böyük məharətlə istifadə olunmuşdur. Buna səbəb hər iki üslubi vasitənin rəngarəng çalarlığa malik olmasıdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Abdullayeva, A.S. Üslubiyyat məşğələlərinin metodikası. Bakı: Azərtədris-nəşr, 1961, 143 s.
2. Abdullayev, S.Ə. Ekspressiv təsdiqlik və ekspressiv inkarlıq (Azərbaycan dili materialları əsasında): Filologiya elmlər namizədi dissertasiyası. Bakı, 1970, 237 s.
3. Galperin, I.R. Stylistics. Moscow: "Higher school", 1977, 328 p
4. Paula Hawkins. The Girl on the Train. Penguin Random House UK, Black Swan edition reissued, 2016, 409 p.

İnternet mənbələr

5. Kamal Abdulla: Səhvlərimizin qrammatikası (axar.az)
<https://axar.az/news/kult/5865.html>

Roya Aliyeva

Summary

Characteristics of usage of antithesis and oxymorons in the Azerbaijani and English literature

The article "Characteristics of usage of antithesis and oxymorons in the Azerbaijani and English literature" is devoted to the analysis of antithesis and oxymorons selected from two different works of literature written in Azerbaijani and English. The article examines the story of academician Kamal Abdulla "Səhvlərimizin qrammatikası" and a detective, psychological thriller Pola Hawkins full of mysteries "Girl on the train." The authors of both works of literature skillfully used antithesis and oxymoron, which are the main research objects of the article. This shows that the research and interpretation of both stylistic tools is relevant. The article also examines the existence of a new structure that differs from the known classifications of the oxymoron-style tool. This highlights the need for research and interpretation of new classifications. Such research is a scientific innovation. As a result, our research shows that the study of both antithesis and oxymoron is a topical issue, and there is a need for innovative research on these stylistic tools.

Роя Алиева

Резюме

Особенности использования антитезы и оксюморона в Азербайджанской и английской литературе

Статья «Особенности использования антитезы и оксюморона в азербайджанской и английской литературе» посвящена анализу антитезы и оксюморона, выбранных из двух разных художественных произведений, на-

писанных на азербайджанском и английском языках. В статье рассматривается повесть академика Камала Абдуллы «Грамматика наших ошибок» и полный загадок детективно-психологический триллер «Пола Хокинс» «Девушка в поезде». Авторы обоих художественных произведений умело использовали антитезу и оксимарон, которые являются основными объектами исследования статьи. Это свидетельствует об актуальности исследования и интерпретации обоих стилистических средств. Также в статье исследуется наличие новой структуры, отличной от известных классификаций инструмента оксимаронового стиля. Это подчеркивает необходимость исследования и интерпретации новых классификаций. Такое исследование является научной инновацией. В результате наше исследование показывает, что изучение как антитезы, так и оксимарона является актуальным вопросом, и существует потребность в инновационных исследованиях этих стилистических средств.

Rəyçi: f.e.d., prof. L.Cəfərova

Redaksiyaya daxil olma: 25.04.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmə: 05.05.2022

Çapa qəbul olunma: 03.06.2022